

Uvod

Karel Natek

Poleg splošno poznane nevarnosti poplav ob Ljubljani in Gradaščici v južnem delu Ljubljane ter vzdolž Save na Ljubljanskem polju obstajajo na območju mestne občine Ljubljana še številni manjši vodotoki, ki ob ekstremno intenzivnih padavinah predstavljajo precejšnjo grožnjo delom naselij, nameščenih tik ob njihovih strugah. Najbolj izpostavljeni so deli na severnem in južnem vznožju Golovca in na obrobju Posavskega hribovja v vzhodnem delu mestne občine, v manjši meri tudi na vznožju Polhograjskega hribovja in Rožnika na zahodu ter Rašice v severnem delu mestne občine. V tem prostoru je kljub urbanizaciji še vedno mogoče opaziti poplavno delovanje teh vodotokov (vršaji, izgoni) in delno tudi še določene prilagoditve človeka nevarnostim kratkotrajnih, a izjemno intenzivnih hudourniških poplav. Hitra urbanizacija po drugi svetovni vojni je te sledove v veliki meri zbrisala, vendar je poplavna ogroženost ostala, oziroma se zaradi urbanizacije ponekod močno povečala. Zaradi nekajdesetletnega obdobja brez pojavov zelo visokih voda poplave na teh območjih tudi niso več prisotne v spominu prebivalcev ter prostorskih načrtovalcev.

Zaradi velikih potreb po zazidalnih in drugih urbanih površinah je bilo v preteklosti potrebno številne vodotoke hidravlično in hidrotehnično 'urediti', prvenstveno s ciljem čim hitrejšega odvajanja vode in pridobivanja dragocenih zemljišč za individualno stanovanjsko gradnjo. S tem je prišlo do precejšnje hidromorfološke degradacije in onesnaženosti teh vodotokov na odsekih skozi naselja, tako da smo izgubili dragocene vodne in obvodne habitate, bistveno se je zmanjšala tudi njihova rekreacijska, estetska in doživljajska vrednost. Kljub degradiranosti in ekološki fragmentiranosti ti vodotoki znotraj naselij še vedno vsaj deloma delujejo kot koridorji med površnimi deli, ki so v veliki meri ostali pod gozdom, ter izlivom v večji vodotok, na kar bi lahko ponovno navezali njihov velik ekološki in rekreacijski potencial.

Poplave Ljubljanice in Gradaščice, ki po različnih ocenah ogrožajo od 18.000 do 30.000 ljudi v južnem delu Ljubljane (Dobravc, 2007), so poleg precejšnje potresne ogroženosti gotovo najhujši problem mestne občine z vidika ogroženosti ljudi in premoženja pred naravnimi nesrečami. V zadnjih desetletjih je prišlo do načrtnega in deloma stihijskega širjenja mesta na poplavna območja obeh rek v severnem delu Ljubljanskega barja, s čimer se je močno povečala stopnja ogroženosti in hkrati zmanjšale možnosti zaščite pred škodljivim delovanjem voda (Komac, Natek, Zorn, 2008; Gašperič, 2004). Precejšnje možnosti poplav so tudi vzdolž Save na Ljubljanskem polju, vendar je bil tu pritisk urbanizacije na poplavno ravnico bistveno manjši. Ta je zaenkrat še ostala na razpolago poplavnim vodam Save, vendar pa se tudi tu nevarno množijo znaki nenadzorovanega širjenja mesta na ogroženo območje.

Zaradi teh dveh velikih poplavnih območij je ostala močno v ozadju problematika kratkotrajnih hudourniških poplav ob številnih malih vodotokih, ki tečejo iz hribovitih

delov mestne občine naravnost v in skozi večinoma urbanizirane dele mesta. Zlasti z območja Rožnika in Golovca se na vse strani raztekajo majhni vodotoki, ki se lahko že ob močnih, lokalno omejenih padavinah v zelo kratkem času spremenijo v hudournike in povzročijo ogromno škodo na javni infrastrukturi in zasebni lastnini, v najbolj skrajnem primeru lahko celo ogrozijo človeška življenja. Tem vodotokom se je doslej posvečalo zelo malo pozornosti, čeprav njihovih, sicer izrazito lokalno omejenih, negativnih učinkov ne bi smeli podcenjevati. Obenem smo z neustreznimi 'ureditvami' teh vodotokov in pretiranim spreminjanjem njihovih strug močno okrnili ekološki, vizualni in doživljajski pomen teh malih voda v urbanem okolju, oziroma jih v mnogih primerih odstranili iz našega vidnega polja ter preusmerili v podzemne kanale (Mikoš, Kavčič, 1998; 2000).

S podobnimi problemi se srečujejo številna evropska mesta, saj je v preteklih desetletjih skoraj povsod prevladalo izrazito tehnoцентриčno 'urejanje' voda znotraj mest v smislu čim hitrejšega odvajanja vode in maksimalnega omejevanja obvodnega prostora. Tudi drugod se vse bolj zavedajo velikih izgub, ki jih je utrpelo urbano okolje zaradi takšnega odnosa do malih vodotokov, zato jim poskušajo z novimi prijemi vrniti nekdanji pomen in hkrati preprečiti njihovo škodljivo delovanje. V tej smeri deluje tudi evropski program LIFE (2009), ki že vrsto let med drugim namenja pozornost in finančna sredstva urejanju urbanega okolja in izboljševanju kvalitete bivanja, kar je že marsikje obrodilo pozitivne rezultate.

Na območju mestne občine Ljubljana imamo kljub urbanizaciji in antropogeni preoblikovanosti precejšnjo raznolikost vodotokov, ki bi lahko imeli ob spremenjenem odnosu do njih pomembnejšo vlogo pri večji naravnosti mestne občine in glavnega mesta države v smeri trajnostnega/sonaravnega razvoja ter izboljšanju kakovosti bivanja prebivalstva. Ker je zaželeno, da se vsaj na najbolj kritičnih primerih poplavne ogroženosti ob malih vodotokih začne z ustreznimi sanacijskimi ukrepi, preden bodo naše mesto (po nepotrebnem) prizadele hude lokalne poplave, smo v raziskovalnem projektu poskušali dokazati, da bi lahko namesto enega cilja hkrati dosegli tri, po našem mnenju enakovredne cilje, in sicer:

1. Zmanjšali ogroženost zaradi lokalnih hudourniških poplav,
2. Poiskali najustreznejše rešitve za okoljsko sprejemljivejše ureditve vodotokov oziroma njihovih delov z vidika izboljšanja kvalitete bivalnega okolja,
3. Izvedli sanacijo malih vodotokov v smislu vračanja vodotokov oziroma njihovih delov v naravnejše stanje (ekoremediacije).

V okviru raziskovalnega projekta smo, nenazadnje, ugotovili tudi, da so zlasti ob vodotokih v vzhodnem delu mestne občine še razmeroma dobro ohranjene poplavne ravnice, ki poleg kmetijske in izjemno pomembne rekreacijske funkcije nemoteno opravljajo tudi vlogo zadrževalnikov poplavnih voda. Izjemno pomembno je, da to njihovo funkcijo/e jasneje izpostavimo v prostorskih načrtih mestne občine in tem vodotokom tudi v prihodnjem prostorskem razvoju mesta omogočimo opravljanje teh funkcij.